

10. Grochulska J. (1994), Granice możliwości edukacyjnych człowieka, Karków, wyd. Staromiejska Oficyna Wydawnicza,
11. Jazowski A. (1980), Spotkanie z Juhasem. Humoreski podhalańskie, Warszawa, wyd. LSW,
12. Koziński J. (2002), Transgresja i kultura, Warszawa, Wydawnictwo Akademickie "Żak",
13. Kutter P., (1998), Współczesna psychoanaliza. Psychologia procesów nieświadomych, Gdańsk, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne,
14. Llewellyn D.J., Sanchez X. (2008), Individual differences and risk taking in rock climbing, "Psychology of Sport and Exercises" 99.
15. Próchniak P. (2013), Poszukiwanie przygód w trudnych warunkach pogodowych, Poznań, wyd. Conact,
16. Paryscy Z. W. (2004), Wielka Encyklopedia Tatrzańska, Poronin wyd. Górskie,
17. Sennett R. (2006), Korozja charakteru. Osobiste konsekwencje pacy w nowym kapitalizmie, Warszawa, wyd. Muza SA,
18. Śliwierski B. (1992), Edukacja alternatywna – dylematy teorii i praktyki, Kraków, wyd. Impuls,
19. Tarnowski J. (1993), Jak wychowywać? , Warszawa, wyd. ATK,
20. Walesa Cz. (1988), Podejmowanie ryzyka przez dzieci i młodzież. Badania rozwojowe, Lublin, wyd. KUL,
21. Witkowski L. (2000), Uniwersalizm pogranicza. O semiotyce kultury Michała Bachtina w kontekście edukacji, Toruń, wyd. Adam Marszałek,
22. Woroniecki J. (1986), Katolicka etyka wychowania. Etyka ogólna, t.1, Lublin , wyd. KUL, s.
23. Zaleskiewicz T. (2005), Przyjemność czy konieczność. Psychologia spostrzegania i podejmowania ryzyka, Gdańsk, wyd. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne,
24. Zuckerman M., (1994), Behavioral expressions and biosocial bases of sensation seeking, New York, Cambridge University Press.

The article outlines the features of the life and culture of Polish mountaineers. It deals with specifics and psychological aspects of mountain tourism. It is investigated that the study of mountains is a thought, well planned activities. The motifs of mountain activity and its relationship with the pedagogy of personalism are defined.

Key words: *mountains, mountain people, the environment, culture, mountaineering, mountain activity, pedagogy of personalism.*

УДК 378.091.4(477)“16/17”

ББК 74.03(4Укр)45

Ірина Яковенко

ПЕДАГОГІЧНІ КАТЕГОРІЇ У НАВЧАЛЬНИХ КУРСАХ ЕТИКИ ДІТЯЧІВ КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ XVII-XVIII СТОЛІТТЯ

У статті проаналізовано педагогічні категорії: “мета життя”, “моральні чесноти”, “моральне благо”, “добро” і “зло”, “вчинки”, “звички”, “поведінка”.

Ключові слова: *благо, Києво-Могилянська академія, мета життя, курси етики, педагогічні категорії.*

Постановка проблеми. Проблема правильного виховання підростаючого покоління завжди була і залишається актуальною. Особливо це питання загострюється в нестабільний час, в умовах важкого соціально-економічного становища, що спричинює занепад загальнолюдських цінностей. Перед педагогами та суспільством постає питання про оновлення змісту сучасної виховної системи через додержання принципів природо- і культуровідповідності.

Теоретична реконструкція педагогічної спадщини минулих поколінь уможливує пошук відповідей на актуальні питання сучасності через призму ідей і

поглядів видатних діячів минулого, якими видаються діячі Києво-Могилянської академії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми схоластичної манери викладу матеріалу досліджуються у працях О. Койре, С. Конончука, О. Кравченко, І. Крип'якевича. Класифікацію філософських ідей у спадщин Києво-Могилянської розробляли В. Горський та К. Кислюк.

Дослідженню філософського контексту курсів етики Києво-Могилянської академії присвятили свої праці відомі українські науковці: М. Кашуби, В. Литвинова, В. Нічик, Я. Стратій.

Постановка завдання. Мета статті – виявити та проаналізувати педагогічні категорії, що набули розгляду у курсах етики діячів Києво-Могилянської академії XVII–XVIII століття.

Виклад основного матеріалу дослідження. При розгляді курсів етики, ми можемо простежити певну закономірність орієнтації теоретичного і практичного матеріалу на буденне життя. Правомірність використання такої побудови доведено у курсі етики Г. Кониського. Мислитель стверджував, що етика має практичну спрямованість і обіймає всі межі людських вчинків, а також “скерована до морального добра чи узгоджена зі здоровим глуздом” [1, с. 119]. Цікавою для нашого дослідження є думка професорів Києво-Могилянської академії щодо здобуття людиною щастя у земному житті через освіченість і вміння правильно використовувати талант, даний Богом. Ф. Прокопович, родоначальник курсів етики в Києво-Могилянській академії стверджує: “Метою наших дій ... є щастя” [4, арк. 251 зв].

Проблема пошуку щастя (блага) в курсах етики тісно пов'язана із сенсом життя людини. Сенс людського життя професори Києво-Могилянської академії ототожнювали з суспільним благом, що передбачає досягнення добра для себе і інших через дотримання ряду законів: “природного, морального, громадського і Божого” [6, с. 70]. Я. Стратій у праці “Розвиток філософської та політико-правової думки в Києво-Могилянській академії” при характеристиці етичного вчення діячів Києво-Могилянської академії звертає увагу на можливість досягнення щастя людиною на землі через працелюбність і активну життєву позицію. Дослідниця запевняє, що, на думку викладачів академії, праця людини повинна бути узгоджена з талантом, даним людині Богом від народження. Необхідність дотримання таких умов у етичних вченнях професорів академії Я. Стратій пояснює розвитком теорії праці за покликанням, що була популярною у роботах діячів Острозької академії [6, с. 70–71].

Аналізуючи курси етики з педагогічного погляду, ми можемо помітити в них розділи, що присвячені дослідженню таких категорій, як “мета життя”, “моральні чесноти”, “моральне благо”, “добро” і “зло”, “вчинки”, “звички”, “поведінка”.

Щодо кінцевої життєвої цілі, викладачі курсів етики першої половини XVIII століття дотримуються одностайності – досягнення блага (щастя на землі). Так, С. Калиновський у курсі етики надає поняттю “благо” двоякого значення: морального і фізичного. До морального блага, на думку професора, відноситься те, що людина прагне досягти, користуючись здоровим глуздом. С. Калиновський в етичному курсі спрямовує слухачів на діяльнісні перетворення в їхньому житті, тобто вибір цілі і інструментів для його досягнення. Слід зауважити, що при аналізі ролі блага в житті людини С. Калиновський констатує пріоритетність цього поняття. На думку вченого, благо для кожної особистості визначається по-різному в

залежності від пріоритетів людини [3, с. 62–63]. С. Кулябка дотримується аналогічної думки, але зазначає, що блаженство становить собою нагромадження всіх благ людиною [3, с. 279].

Ф. Прокопович, розмірковуючи над причинами, що скеровують людину до щастя, впевнений у їхній триєдиності: матеріальній, формальній і спонукальній. До матеріальних причин викладач відносить фізичні рухи, що скеровуються і спрямовуються завдяки формальним причинам досягнення щастя – мети (якості виконання). До спонукальних причин досягнення щастя, на думку Ф. Прокоповича, відносяться внутрішні і зовнішні чинники. До внутрішніх мислитель відносить природні і набуті (характер) звички. Зовнішні становлять собою спектр суб'єкт-суб'єктної взаємодії: підбадьорення через виконання наказу чи захоплення певним явищем, переконання [5, с. 508]. Ф. Прокопович у курсі етики відзначає, що мета людських дій скерована на досягнення добра, а кожна дія – певний шлях до наміченої цілі. Викладач етики стверджує, що будь-яка людина має кінцеву мету свого життя, хоча сама інколи визначає її інстенктивно. Але, діяч Києво-Могилянської академії акцентує увагу на тому, що людина не завжди правильно виділяє кінцеву мету свого життя [5, с. 512]. Ф. Прокопович переконаний, що роз'ясненням правильності вибору життєвої мети повинна займатися саме етика, яка “керує людською поведінкою” [5, с. 513]. Мислитель звертає увагу на важливість правильного пояснення того, “що людині найбільш відповідає” [5, с. 514].

Г. Кониський, розглядаючи благо, як кінцеву мету життя, наводить цитати з різних джерел грецьких мислителів і духовних осіб Середньовіччя. На підставі такого дискурсу автор курсу етики доходить висновку про необхідність пошуку людиною найвищого блага на землі. Г. Кониський переконаний, що для досягнення істинного блага необхідно дотримуватися діяльнісної позиції у житті. Свою точку зору мислитель доводить характеристикою людини як природної істоти, котра створена Богом відмінною від інших (вертикальне положення тіла, здатність мислити, бажання добра). На думку викладача, бажання досягнути щастя допомагає людині самовдосконалюватися і правильно оцінювати ситуацію. Цікавою є думка про двояку природу щастя: земну і небесну. Г. Кониський віддає перевагу небесному щастю, але наголошує на необхідності пошуку блага, яке є у земному житті: “І на небі буде таке благо, а його певна частина – насолода тіла, енергія, здоров'я, краса, веселість” [3, с. 451]. Г. Кониський розцінює щастя як добро, що складається з трьох компонентів: блага душевного, тілесного і блага долі. До душевного блага Г. Кониський відносить мудрість і чесноти, до тілесного – здоров'я, елегантність, силу тощо, до блага долі – багатство, славу, почесні [3, с. 452]. Викладач курсу етики звертає увагу слухачів на залежність кінцевої цілі життя від самовдосконалення людини. Адже, на думку Г. Кониського, поняття “благо” слід трактувати як певну силу вдосконалення. Мислитель при характеристиці блага загострює увагу на неправильному виборі людиною кінцевої цілі життя через незнання. Тому, на думку Г. Кониського, головне призначення етики – шукати і навчати людину раціональному вибору шляху до досягнення найвищого блага [3, с. 445].

В усіх курсах етики першої половини XVIII століття вагомого значення приділено характеристиці моральних чеснот. Так, С. Калиновський розділяє моральні чесноти на набуті людиною і надприродні (божественні). На думку мислителя, навіть для досягнення природних моральних чеснот знадобиться божественна допомога. С. Калиновський зауважує, що моральні чесноти не даються

людині просто так Господом, вони даруються за важку працю над собою. Мислитель відзначає, що людина керує чеснотами за допомогою розсудливості і здорового глузду (розуму). Викладач поділяє чесноти також за способом творення: зовнішні і внутрішні. Внутрішні є більш впливовими: милосердя, мужність. Зовнішні – похідні від внутрішніх, наприклад, від мужності залежить виконання певних воєнних дій. Викладач курсів етики стверджував, що будь-яка чеснота зможе досягти найвищого рівня досконалості навіть без виконання зовнішніх вчинків.

Незважаючи на можливість внутрішньої підготовки до виконання добрих вчинків, С. Калиновський радить використовувати і зовнішні акти по відношенню до оточуючих і до себе для більшого закріплення навичку. Характеризуючи можливості людини керувати означеними чеснотами, викладач допускає можливість дотримання рішення розсудливості, але лише у випадку великого досвіду по відношенню до певних чеснот. С. Калиновський зауважує, що завдяки розсудливості людина здатна знайти правильний підхід до оточуючих, враховуючи індивідуальність особистості та ситуацію. На думку викладача курсу етики, удосконалення отриманих чеснот має перебувати у гармонійній рівновазі. За твердженням С. Калиновського, надмірність в чеснотах і добродійностей тягне за собою гордість і чванливість по відношенню до інших [3, с. 168–175].

С. Кулябка характеризує моральні чесноти як “той навик, який знаходиться у волі і схиляє її до морально добрих дій” [3, с. 291]. Зауважимо, що С. Кулябка наголошує на необхідності виокремлення ключових моральних чеснот серед загального потоку, які необхідні для нормальної взаємодії в суспільстві. До головних моральних чеснот мислитель відносить мужність, помірність, справедливість, а також право і закон. С. Кулябка розглядає мужність як “твердість духу” по відношенню до небезпеки чи важкої справи, “законної причини” – допомога батьківщині, боротьба за віру [3, с. 293]. Користуючись уже відомим правилом про додержання середини у чеснотах, мислитель стверджує, що мужність становить собою певний навик, дія якого слугує серединою між страхом і відвагою до небажаних подій. Мужність, за думкою С. Кулябки, складається з певних компонентів: великодушності чи впевненості (початковий етап у зіткненні з небезпекою), благородства (потрібно для виконання завдань), терпеливості чи стійкості (для легшого перенесення невдач і труднощів на шляху до поставленої цілі). Помірність (стриманість) характеризується мислителем як особлива чеснота, дія якої повинна виступати як розсудливість до бажання оволодіти певними матеріальними речами. Помірність автором курсу етики розділяється на суб’єктивну і потенціальну. До суб’єктивної складової помірності, С. Кулябка відносить: стриманість, тверезість, непорочність і скромність. Потенціальними визначаються чесноти: самовладання, лагідність, м’якість, старання, покірність (відносно до фізичних впливів на оточуючих), веселість (по відношенню до перебігу ігор), смиренність. Справедливість С. Кулябка визначав як певну силу, яка схиляє волю людини до правильного вчинку.

Мислитель відмічає, що основоположним при виборі тієї чи іншої дії особистістю, виступає гідність (винагородити чи покарати). Право і закон відносяться до тих моральних чеснот, які визначають поведінку людини як відповідь на давно встановлені правила поведінки Всевишнім. Головне призначення чесноти “закон” полягає у пізнанні наслідків скоєних вчинків: “приписувати, забороняти, дозволяти, карати і заохочувати” [3, с. 295]. Чеснота “закон”, на думку мислителя, містить у собі єдність природної і божої частин у людині. С. Кулябка у курсі етики

робить наголос на отримання від народження людиною задатків до тих чи інших чеснот, але зауважує, що лише від самої людини залежить їхній подальший розвиток, вкорінення і використання на практиці [3, с. 292–296].

М. Козачинський чесноти людини розділяє на два блоки: інтелектуальний і моральний. Інтелектуальні чесноти набули розгляду у курсі логіки. Мислитель зауважує, що моральними чеснотами наділяється людина “просто добра”, а не певного складу розуму [3, с. 345]. М. Козачинський у курсі етики зауважував, що моральні чесноти не статичні, вони своєю динамікою становлять своєрідні східці до самовдосконалення особистості. Пояснюючи своє твердження, викладач наводить приклади власного спостереження за моральною поведінкою оточуючих. М. Козачинський упевнений, що кожна людина індивідуальна, тому існують розбіжності у поведінці різних людей і навіть окремого індивіда на різних етапах його життя. Викладач курсів етики дотримується думки свого попередника С. Калиновського щодо дієвої позиції у досягненні моральних чеснот: “чесноти не даються від природи” [3, с. 347]. Свою точку зору М. Козачинський доводить на основі спостереження за природою. Наприклад, мислитель, порівнюючи камінь з людиною доходить висновку про незмінність його дії, на відміну від людини, котра має здатність керувати своєю поведінкою. Також доречно згадати думку М. Козачинського щодо важливості морального виховання дитини у молодшому віці: “... до яких діянь звикаємо з дитинства, такими або їх різновидами користуємося все життя” [3, с. 347]. Викладач виокремлює чотири головні чесноти від яких, на його думку, походять інші: розсудливість (знаходиться у відомстві інтелекту), справедливість (у волі при дотриманні моральних настанов), мужність і помірність (проявляється по відношенню до чуттєвого бажання і керується дією розуму). Розсудливість, на думку М. Козачинського, складається з восьми частин: пам’яті, розуміння, сприйнятливості, дотепності, розуму, передбачення, обачності, обережності; справедливість мала два вектора направленості: уникати зла і робити добро ближньому; мужність – мужність при боротьбі з труднощами і обережність; помірність – скромність і пошана (відносно чеснот). Цікавим для нашого дослідження є роздуми мислителя над протиставленням пороків і чеснот. М. Козачинський у курсі етики велику увагу приділяв становленню особистості як середини між двома пороками: надмірне бажання оволодіння чеснотами (чванливість) і нехтування ними [3, с. 345–404].

Аналогічної думки щодо характеристики чеснот дотримується Г. Кониський. На думку мислителя, головна справа людини при оволодінні і закріпленні моральних чеснот у практичному житті залежить від помірності, яка керується мозком людини і притаманна особистості від природи. Щодо поділу чеснот, то Г. Кониський допускав чотири: по відношенню до Бога, оточуючих і себе; спеціальні, яким протиставляються сім пороків; чесноти волі і розуму; головні (від яких походять інші): розсудливість, справедливість, мужність, поміркованість. Викладач курсів етики вагомого значення для підняття морального рівня особистості надавав характеристиці пороків, як протилежності до добрих вчинків. Діяч Києво-Могилянської академії наполягав на розумінні людиною різниці між пороком (властивістю), гріхом (дією) і лукавством (родова форма пороку і гріха, має відношення до зла). Мислитель зауважує, що даний поділ не є константою, адже, при врахуванні троякості зла (природного, штучного і морального), набуває мутацій щодо роз’яснення змісту. Цікавими видаються думки Г. Кониського про розміщення чесноти посередині двох пороків. Мислитель, характеризуючи головні чесноти,

наводить протилежні їм пороки, які своєю суттю становлять надмірність чи недостатність.

Таким чином для підростаючої молоді важливими вбачаємо ідеї викладачів курсів етики щодо залежності морального розвитку людини від наполегливості і старанності.

Питанню внутрішніх і зовнішніх начал вчинків людини відведено чільне місце у курсах етики діячів Києво-Могилянської академії. Так, С. Калиновський зазначав, що внутрішні (вроджені) начала вчинків даються людині від природи, а зовнішніми виступають “Бог, ангели, зірки, об’єкти” [3, с. 113–114]. С. Калиновський, підтримуючи релігійну доктрину про створення людини Богом – абсолютom добра, робить акцент на моральній розбещеності сучасного суспільства. Також, викладач курсів етики відзначає дієвість покарань, похвали, осуду, винагороди для покращення морального стану особистості, що стає можливим лише при наявності вільної волі у людини. Щодо місцеперебування свободи, то автор курсу дотримується думки про тісний взаємозв’язок волі з інтелектом людини. Мислитель переконаний, що суб’єктом свободи є воля, але при цьому зазначає, що “Розум же випереджає волю як радник, але не управляє нею як господар” [3, с. 126]. Користуючись такою теорією, діяч Києво-Могилянської академії доходить висновку про можливість рішення волі прийняти сторону добра чи зла. На думку автора, завдяки існуванню свободи вибору людина внутрішньо звільняється від впливу зі сторони Господа (вічного блага) і здатна індивідуально приймати рішення без впливу зі сторони божественного проведіння [3, с. 114–135].

С. Кулябка, підтримуючи думки свого попередника, про взаємозв’язок волі й інтелекту людини, робить акцент на сутності останнього. Так, мислитель зазначає, що інтелект – це “духовна здатність раціональної душі”, що торкається сфери, яка підлягає розумінню людини [3, с. 282]. Щодо характеристики волі, то викладач зауважує, що вона тягнеться до добра. Доцільним вважаємо відзначити думки С. Кулябки щодо впливу інтелекту на рішення волі. Викладач курсу етики підводить слухача до висновку про важливість і необхідність розвитку інтелекту особистості. Свою точку зору мислитель доводить на основі аналізу дії інтелекту щодо перегляду різних характеристик об’єкта цікавості і знаходженні, пропонуванні певних дій. Цікавим для нашого дослідження є розгляд діячем академії причин, що рухають волю. До них С. Кулябка відносить чотири: інтелект, чуттєве бажання, зовнішні об’єкти (Бог, небесні тіла) відносного морального статусу, а також сама дія самої волі, що пояснюється вибором спектру засобів для досягнення цілі.

М. Козачинський у курсі етики вдається також до характеристики відображення дій людини за допомогою пояснення взаємозв’язку інтелекту і волі. Діяч Києво-Могилянської академії відзначає існування двох головних векторів принципів людських дій: цільового і спонукального. До цільових причин людських вчинків мислитель відносить мотиви, що спонукають особистість до виконання певних дій. Спонукальні причини, на думку М. Козачинського, поділяються на два рівні: зовнішні, що спрямовані на його моральні дії (взаємозв’язок Бога, ангелів, моральних вчинків людини) і внутрішні, які даються природою чи досягаються шляхом тривалих вправ (знаходяться в самій людині, що чинить добро) [3, с. 309–310].

Г. Кониський у вирішенні питання зверхності інтелекту чи волі розділяв думку про їх двозначність. Так, мислитель, з одного боку, стверджував, що інтелект рухає волю відповідно до житейської практики, а з іншого – воля самостійна в виборі чи

відхиленні запропонованих ідей. Діяч Києво-Могилянської академії особливого значення приділяв здібностям людини, які знаходяться у відомстві волі. Вони, на думку мислителя, троякі: пізнавальні (внутрішні відчуття з приводу якогось об'єкту), зовнішні (зір, слух тощо), бажальні [3, с. 453–455].

Підсумовуючи вище зазначену характеристику внутрішніх і зовнішніх начал вчинків людини, що набула розгляду у курсах етики професорів Києво-Могилянської академії, важливим для сучасного педагогічного процесу вбачаємо врахування фактору наявності волі і вільного вибору по відношенню до оточуючих і себе (самовдосконалення, досягнення певної мети). Також важливими для покращення виховної роботи видаються погляди викладачів курсів етики першої половини XVIII століття щодо координування дотримання прийнятої поведінки у суспільстві шляхом похвали і осуду певних дій, що корінним чином впливає на особистісне становлення людини.

Кожен викладач етики вагомого значення надавав характеристиці “перетерпіння” душі. Важливість надання необхідної інформації слухачам про зазначене явище в їхньому житті підкреслюється наявністю в усіх курсах етики розділів, присвячених роз'ясненню цього питання. Так, С. Кулябка характеризує “перетерпіння” душі як певну обставину, що “змушує суб'єкта страждати” [3, с. 288]. С. Калиновський зауважує, що під “перетвореннями” він розуміє “акт чуттєвого бажання” [3, с. 256]. Щодо головної цілі “перетерпіння”, професор стверджує, що вона притаманна кожному живому створінню від народження і полягає в дотриманні добра і уникненні зла [3, с. 256]. С. Калиновський протягом всього курсу проводить ідею про неможливість уникнення “перетерпіння” душі, оскільки природа не створює нічого непотрібного [3, с. 257]. Існування афектів, на думку професорів академії, є звичайним явищем і навіть корисним для людини. Розумна людина, за думкою С. Калиновського, не тікає від страстей душі, вона вчиться ними керувати і стримувати в певних рамках: “... розумний шукає прийнятну міру ... тобто приборкування перетерпіння, а не викорінення” [3, с. 257].

Такої ж думки дотримується Г. Кониський: “Мудрець не душить пристрасті, а керує ними і стримує” [3, с. 257]. Щодо кількості “перетерпіння”, то викладачі академії дотримуються одностайності – одинадцять. Для педагогічної науки важливим постає виділення цих “перетерпіння”, адже викладачі мають бути обізнаними про те, які бувають стани і переживання у підростаючого покоління. Так, перші шість “перетерпіння” відносяться до характеристики пристрастного бажання, а саме “прагнення добра в абсолютному значенні”, інші п'ять – до чуттєвого бажання, котре спрямоване на “важкодосяжне і важкодоступне добро” [3, с. 288]. Перша група “перетерпіння” включає любов, ненависть, тугу, уникнення, радість, скорботу. До другої відносяться “перетерпіння”, такі як: надія, безнадійність, відвага, страх, гнів. Ключовою при характеристиці “перетерпіння” пристрастного бажання відносно добра виступає любов.

М. Козачинським любов визначається як стремління до відчуття блага [3, с. 405]. Слід зауважити, що існування блага – найвищої людської цінності, викладачі етичних курсів розподіляли на два складники: божественний і земний. Земного блаженства людина може досягти у реальному світі через уміння правильно користуватися розумом і природними почуттями, а небесне – досягається у потойбічному світі. Але, професори академії зауважували, що у своїх курсах вони розглядають тільки практичну сферу існування особистості, а небесна залишається у відомстві теології [2, с. 140]. Повертаючись до характеристики любові зауважимо,

що М. Козачинський розділяє її на чотири складники: природний (відноситься до неживих речей), чуттєвий (будь-яке живе створіння), інтелектуальний (характерна розумній природі) і пристрасний. С. Кулябці імпонує поділ любові на дружню і пристрасну (коли добро сприймається як абсолютна константа людської любові до Бога) [3, с. 289]. Досліджуючи причини, що призводять до такого стану в житті людини, автор курсу етики користується характеристикою людини як єдності природного і божественного. Слід зауважити, що до головної дієвої причини любові, на думку діяча Києво-Могилянської академії, відноситься душа, а допоміжним компонентом виступає чуттєве бажання. Автор при характеристиці головних причин любові скеровує увагу слухача на можливість існування інших – похідних причин [3, с. 289]. М. Козачинський до причин любові включає чотири позиції: 1) добро і краса – збільшення почуття любові під дією уподобання краси і доброти бажаного об'єкта; 2) пізнання – необхідність взаємодії з об'єктом любові для сприйняття його духовного потенціалу; 3) уподібнення – матерія любові, коли один суб'єкт розділяє погляди іншого; 4) сама любов – не може існувати без суб'єктів і об'єктів любові, тобто без “братства”, що його поповнюють [3, с. 406].

Г. Конисський відносить любов до категорії страстей. Протилежним явищем любові, на думку викладача, виступає ненависть. Торкаючись питання причин любові, Г. Конисський підтримує думки попередників щодо доцільності чотирьохрівневого поділу [3, с. 478–479].

Отже, на думку діячів академії, “перетерпіння” душі є звичайним явищем у житті пересічної людини. Головне завдання педагога роз'яснити особистості необхідність скеровувати свої думки, вчинки, почуття у напрямку добра і щастя (суспільного і особистісного). Скарбницею для підростаючого покоління є досвід викладачів курсів етики Києво-Могилянської академії з приводу важливості досягнення земного блаженства, що допоможе знайти своє покликання у житті.

Підводячи підсумки дослідження педагогічних категорій, що набули розгляду у курсах етики XVII-XVIII століття, ми доходимо висновку про доцільність використання педагогічного досвіду діячів Києво-Могилянської академії для координації і збагачення сучасного виховного процесу.

Перспективами подальших досліджень є виявлення і дослідження християнсько-етичних ідей у спадщині діячів Києво-Могилянської академії XVII–XVIII століття.

1. ІР НБУ. Ф. 301. Georgio Koniski. Philosophia moralis seu ethica / Philosophia juxta numerum quatuor facultatum quadripartita completens logicam, ethicam, physicam, et metaphysicam tradita in Academia Kijoviensi sub auspiciis illustrissimi domini Metropolitae Tymothej Szczerbacki ejusdem academiae nutrioris munificentissimi anno 1749, septembri 20 Sub Reverendissimo Patre Georgio Koniski. – арк. 68-81 зв.
2. Кашуба М.В. З історії боротьби проти унії XVII-XVIII ст. / М.В. Кашуба. – К.: Вид-во “Наукова думка”, 1976. – 169, [2] с. – Включ. покажч.
3. Памятники этической мысли на Украине XVII – первой половины XVIII ст. / [Сост., пер. с лат., вуеп. ст. и прим. М.В. Кашубы]. – К.: Изд-во “Наукова думка”, 1987. – 528 с.
4. ІР НБУ. Ф. 301. Prokopowitz Theophanes. Philosophiae peripateticae facultas 4ta ethica sive scientia moralis traditainacademiaKioviensianno 1708 // Philosophia peripatetica juxta numerum quatuor facultatum quadripartita continens logicam, physicam, metaphysicam et ethicam, tractata et tradita ad mentem principis philosophorum Aristotelis Stagiritae Kijoviae in Alma et Orthodoxa Academia Mohileana Annis 1707 et 1708. – арк. 249–253 зв.
5. Прокопович Феофан. Філософські твори: У 3 т. / Феофан Прокопович; [ред. В.І. Шинкарук; пер. з лат. В.П. Маслюк, І.В. Паславський]. – К.: Вид-во “Наукова думка”, 1979–1981. – Т.2. –

Логіка. Натурфілософія або Фізика. Етика. –1979. – С. 505–515.

6. Стратій Я.М. Розвиток філософської та політико-правової думки в Києво-Могилянській академії / Я.М. Стратій // Київські обрії: історико-філософські нариси. – К.: Вид-во “Стилос”, 1997. – С. 61–75.

The article deals with the following pedagogical categories: "purpose of life", "moral virtues", "moral welfare", "good" and "evil", "acts", "habits", "behavior".

Key words: *virtue, Kyiv-Mohyla Academy, purpose of life, ethics courses, Pedagogical categories.*

УДК 7: 37.036(477)

ББК 74.560.054.11

Роман Яцишин

ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ УКРАЇНИ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

У статті подано ретроспективний аналіз діяльності видатних мислителів та педагогів-практиків з естетичного виховання зростаючих поколінь засобами образотворчого мистецтва в радянській Україні міжвоєнного періоду ХХ ст.

Проаналізовано структуру Єдиної школи, зміст навчальних програм семирічної трудової школи; подано характеристику форм та методів естетичного виховання, які пропонували науковці, а також їх впровадження у шкільну практику; виокремлено позитивні й негативні тенденції навчального процесу окресленого періоду.

Ключові слова: *естетичне виховання, образотворче мистецтво, особистість, зростаючі покоління, педагогічна думка, навчальний процес.*

Естетичне виховання як важливий чинник формування особистості розвивалося в руслі соціокультурного поступу людства, перебуваючи в тісному взаємозв'язку з рівнем розвитку духовної й матеріальної культури певного історичного періоду. Тлумачення сутності естетичного виховання, його змісту, форм, методів і засобів видозмінювалося упродовж історії та набувало своєрідної інтерпретації у творчій спадщині мислителів. На кожному етапі історико-культурного розвитку України естетичне виховання перебувало в центрі суспільної уваги та науково-практичних пошуків. Актуальні проблеми історії української педагогіки і виховання відображено у працях Т. Завгородньої, С. Золотухіної, Б. Ступарика, Ю. Руденка, І. Руснака та інших. Однак системно і комплексно питання естетичного виховання засобами образотворчого мистецтва в Україні у міжвоєнний період науковцями не досліджувалось.

Актуальність статті – недостатнє вивчення окресленої проблеми у історико-педагогічному контексті. Розробка теоретико-методологічних засад естетичного виховання зростаючих поколінь на сучасному етапі передбачає детальне і об'єктивне вивчення надбань минулого. Мета – розкрити особливості науково-педагогічних розвідок з естетичного виховання у міжвоєнний період.

У витоків розбудови української школи і освіти були С. Русова, І. Стешенко, В. Тучанська, П. Холодний та ін. Вони брали участь у створенні програм у предметних комісіях. Провідні ідеї вітчизняних науковців та педагогів-практиків міжвоєнного періоду мали значний вплив на подальший розвиток вітчизняної педагогічної думки.